

ОБРАЗОВАЊЕ РОДИТЕЉА И ОДНОС ПРЕМА ШКОЛИ ЊИХОВИХ ЋЕРКИ И СИНОВА

Нада Половина*

Институт за педагошка истраживања, Београд

Апстракт. У раду су представљени резултати истраживања чији је циљ сагледавање повезаности између односа према школи и образовних аспирација ученица и ученика и аспеката њихове породичне средине који су обележени полом (образовни статус мајки и образовни статус оца као индикатори улоге пола). Приступ истраживачкој теми развијен је ослањањем на еколошку системску теорију развоја (Bronfenbrenner) и социјално-когнитивну теорију развоја полних улога (Bysaj i Bandura). Истраживањем је обухваћен репрезентативно формиран узорак од 2.447 ученика и ученица осмих разреда из 36 школа у Србији, а подаци су добијени коришћењем одговора на упитнике који су се односили на неке аспекте породичне и школске средине. Реч је о продубљеној анализи података прикупљених у оквиру међународног истраживања TIMSS 2007. Налази истраживања могу се исказати на два нивоа. Први – ученице осмих разреда, у односу на своје вршњаке мушког пола, имају значајно више образовне аспирације, позитивнији однос према школи као средини учења, а у ваншколској свакодневици преферирају активности које подржавају школске садржаје. Други – образовне аспирације ученика и ученица су у високој позитивној корелацији са оствареним образовним нивоом истополног родитеља, док је однос према школи и тип ваншколских активности, и код дечака/ученика и код девојчица/ученица, у већој корелацији са оствареним образовним нивоом мајке.

Кључне речи: мушко-женска различитост, еманципаторна значења образовања, дијада мајка–ћерка, дијада отац–син, однос према школи, образовне аспирације.

Припадност женском или мушком полу и значај развијања улоге пола проистичу из развојне примарности (почетно биолошко одређење) и централности позиције система пола и рода¹, као и његове умрежености са бројним другим системима понашања (осећајно везивање, когнитивно функционисање, афилијативност, сексуално понашање) који су у равни стварања идентитета јединке, те имају далекосежни значај за њено животно функционисање и у приватној (породица) и у јавној сфе-

* E-mail: npolovina@rcub.bg.ac.rs

¹ Оригинални израз је »sex and gender«. Њиме се означава пол као биолошко одређење и улога пола, односно психосоцијално условљени сегменти понашања који проистичу из припадности роду жена или роду мушкараца.

ри (школовање, рад, социјална моћ). Такође, одређења женске и мушке улоге пола део су социокултурног контекста који, кроз веровања и систем вредности, обликује норме/стандарде (стереотипе) пожељних понашања жена и мушкараца у једном друштву (социјалне конструкције мушке и женске улоге пола). У том смислу, питања полних улога су на сложен начин испреплетена са питањима образовања, економског статуса, друштвене позиције и друштвене моћи. Суштински, почетна биолошка датост, током процеса социјализације (у коме посебно место имају фигуре женског и мушког пола, пре свега мајка и отац), дограђује се процесом развоја улоге пола, обележеног утицајима породичног и социокултурног контекста који су у неизбежној и непрекидној интеракцији. Присуство мушко-женске различитости у оба контекста (ужем породичном и ширем социокултурном) чини да је, у многим сегментима функционисања, дететов развој већ од рођења усмераван на начин који доприноси међугенерациском репродуковању различитости заснованих на припадности одређеном полу.

Различитости засноване на полу и контекст образовања

Тема мушко-женске различитости, од раних седамдесетих година XX века,² предмет је бројних истраживања како у свету, тако и у нашој средини. Обухватно набрајање истраживачки документованих мушко-женских различитости није тема овог рада, али ћемо у циљу потпунијег сагледавања наше теме навести неке од њих. Истраживања указују да се мушкарци и жене разликују: у начину на који планирају каријеру и породични живот (Langdridge, Sheeran & Connolly, 2005), у начину на који доносе одлуке о родитељству (Polovina, 2004; Park, 2005), у начину на који родитељство на њих утиче, као и у широкој лепези понашања у родитељској улози (Woollett & Parr, 1997; Corwyn & Bradley, 1999; Cook, 2000; Moon & Hoffman, 2008). Истраживачки су препознати и различити ефекти различитости у очинском и мајчинском понашању на развој девојчица/ћерки и дечака/синова (Deseiden *et al.*, 1995; Paley *et al.*, 1999). Наведене разлике, поред осталог, илуструју и опште познату чињеницу да је породица институција/заједница живљења која је значајно обележена полом.

Питање мушко-женских различитости присутно је и у пољу образовања, како у смислу »порука« које се »читају« из демографских података о нивоима и токовима оствареног образовања мушкараца и жена у

² У Србији су истраживања ове тематике везана за развојну психологију (Вера Смиланић) и ране осамдесете године.

конкретој дрштвеној/државној заједници, те показатеља о структури запослених у образовању, тако и у контексту свакодневног образовно-школског функционисања. Као и у породичној средини и овде се »линија« пола и образовања на сложен начин преплиће са »линијом« економског статуса и вредносним оријентацијама које су присутне у социокултурној матрици конкретне друштвене заједнице. Наведену констатацију потврђују резултати бројних истраживања, како оних у чијем су фокусу наставници и родитељи, тако и оних у чијем средишту су ученици.

Када је реч о *наставницима* истраживања показују: да наставно особље у основним и средњим школама у значајној већини чине жене, док је на факултетском нивоу ситуација обрнута (Републички Завод за статистику, 2008), али да су, бар у Србији, већина директора мушкарци (Polovina, 2008); да постоје разлика између наставница и наставника у оставареном успеху ученика (Joksimović i Bogunović, 2005); да су код васпитача, наставница и наставника значајно присутни стереотипи полних улога (Trivunac, 1984; Tiedemann, 2000), што подржавају и карактеристике школских уџбеника, односно изражена патријархална типизираност у представљању мушких и женских ликова (Milosavljević, 1984; Jarić, 2002).

Када је реч о *родитељима* и школској средини, истраживања показују да је мајка не само централна фигура, односно примарни родитељ када је реч о гајењу и васпитању деце у породици, већ да је она и централна фигура (долази на састанке, комуницира са наставницима) када је реч о ангажовању везаном за школовање и школску средину (Polovina, 2007). Налази истраживања указују и на то да је однос према сарадњи породице и школе различит код родитеља женске и мушке деце (Polovina i Stanišić, 2007).

Разлике између девојчица/ученица и дечака/ученика у погледу школског успеха (општег и на појединим врстама предмета) и функционисања у школској средини потврђене су у бројним истраживањима (Vermer, Boekaerts & Seegers, 2000; Scott, 2004; Sanchez, Colon & Esparza, 2005; Duckworth & Seligmen, 2008). Такође, резултати истраживања указују на постојање разлика између девојчица и дечака у погледу образовних аспирација, ставова и односа према школи као и у погледу образовних преференција за поједине предмете и образовне профиле (Ahmavaara, Houston & Diane, 2007; Bogunović i Polovina, 2007; Oyserman, Brickman & Rhodas, 2007; Rashmi, Melanson & Levin, 2007). Износ, смер и значајност поменутих разлика у различитим истраживањима варирају у зависности од начина мерења, узраста и бројних других чинилаца. Генерално, може се говорити о томе да су у погледу општег успеха девој-

чице испред дечака, али да су дечаци бољи у неким предметима (на пример, математика). Такође, истраживања указују да су образовне аспирације девојчица/ученица често више него код дечака/ученика, али да су и подложније променама када се разматрају у контексту планирања породичног живота. Разлике између девојчица и дечака у погледу успеха и квалитета показаног знања (когнитивни домени), присутне су и у резултатима основне обраде података добијених у оквиру међународног истраживања TIMSS 2007. Када је реч о ученицима из Србије, девојчице имају нешто виша (али не и статистички значајно виша) постигнућа и у природним наукама и у математици (Martin, Mullis & Foy, 2008).

*Повезивање породице, развоја улоге пола
и образовног функционисања: теоријска позадина*

Два теоријска оквира дају основ за повезивање породице, процеса развоја улоге пола и функционисања у образовном контексту. То су: еколошка системска теорија развоја и социјално-когнитивна теорија развоја полних улога. Представићемо их само у основним цртама.

Еколошка системска теорија, односно *еколошка теорија развоја* Урија Бронфенбренера (Bronfenbrenner 1992, према Darling & College, 2007) креирана је и афирмисана као развојно-психолошка теорија високо релевантна за област образовања. У овом теоријском оквиру концепт развоја је широко постављен као процес који се одвија кроз различите средине и интерперсоналне контексте који обележавају живот конкретне јединке. Теорија постулира да се развојна догађања и искуства могу описивати и исказивати кроз два међусобно умрежена системска одређења: кроз структурне појмове и кроз процесе успостављања и одржавања образаца повезаности унутар и између различитих нивоа система/контекста (Huitt, 2003). Системску структуру чине различити нивои система: микросистем (непосредни контекст дететовог живота и развоја који обухвата породичну средину, средину разреда/школе и непосредно локално окружење); мезосистем (обухвата односе између делова микросистема, породице/родитеља и школе као институције); егзосистем (обухвата скуп средина у којима дете не учествује директно, али које се одражавају на његов живот; на пример особености радног места родитеља); макросистем (окружује све остале системске компоненте кроз вредности, идеологију, законе и културна обележја конкретне друштвене заједнице).

Распон тема које одражавају примену ове теорије у домену образовања је широк: од односа између карактеристика породице (па и карак-

теристика обележених полом чланова породице) и школског функционисања детета, преко сарадње школе и породице, до утицаја проксималних процеса (непосредне интеракције, укљученост и ангажованост у односу дете–родитељ, дете–наставник, дете–вршњаци у разреду и локалном окружењу) на дисталне образовне исходе као што су школске оцене, образовне аспирације и преференције (Nelson & Keith, 1990; Polovina, 2007; Benner, Graham & Mistry, 2008). Јасна концептуализација средина које утичу на развој чини ову теорију примењивом и у домену развоја улоге пола у смислу сагледавања издвојених и преплићућих утицаја макросистемских (друштвено-економски услови, вредности, веровања, друштвене норме и стереотипе везани за жене и мушкарце и њихово место у сфери образовања и рада), егзосистемских (образовање, родитељска улога и запосленост мајке/запосленост оца), мезосистемских (улога и укљученост мајке/оца у активности везане за школу) и микросистемских (утицај особености интерперсоналних односа и процеса између девојчице/дечака и мајке/оца, односно између девојчице/дечака и наставнице/наставника, на различите врсте процеса и исхода везаних за образовање).

Социјално-когнитивна теорија Алберта Бандуре и његових следбеника и сарадника (Bandura, 1997; Bussey & Bandura, 1999) настоји да интегрише савремена разумевања (савремено разумевање) развоја полних улога.³ Слично Бронфенбренеровом моделу, и у оквиру социјално-когнитивне теорије развој детета/јединке концептуализује се као производ вишеструког континуираног утицајног деловања широке мреже чинилаца (укључује биолошке, психолошке и социоструктуралне детерминанте) са којима се јединка сусреће у својој животној свакодневици, најпре у породици, а потом и у другим срединама. Камен темељац теорије је постулирање механизма (односно модела утицаја) кроз које се развој полних улога одвија. Први и најзначајнији механизам је *учење кроз моделовање* (поред директног информисања/обучавања и саморегулације понашања засноване на процени социјалних реакција на »пробна« понашања везана за улогу пола). Бусај и Бандура истичу да се велики износ информација повезаних са полом презентује кроз пример модела у непосредном окружењу, као што су родитељи и вршњаци, као и значајне личности у социјалном, образовном контексту и контексту занимања (Martin, Ruble & Szkrybalo, 2002). Моделовање је засновано на опсервационом учењу и представља један од најмоћнијих и најпро-

³ Пре свега, когнитивне теорије развоја ослоњене на Колбергово учење и теорије социјалног учења ослоњених на Мишелов приступ, како аналитички разматрају Мартин и сарадници (Martin, Ruble & Szkrybalo, 2002).

дорнијих начина преношења вредности, ставова и образаца мишљења и понашања, сматрају Бусај и Бандура (Bussey & Bandura, 1999).

Истакнута заједничка компонента у оба теоријска оквира јесте место које породична средина, посебно однос са родитељима, има у развоју улоге пола, како због почетне примарности породичне средине, тако и због природе психосоцијалних процеса и односа повезаности које се у њој развијају и који стварају јединствени оквир за учење, па и учење кроз моделовање. Ово утолико пре што постоји готово општа сагласност да се конституисање кључних структурних компоненти везаних за доживљај сопственог пола (идентитет пола, социјална улога пола и константност категорије пола) највећим делом заокружује до седме године живота, као и то да једном када је дете развило разумевање да свој пол не може променити (полна константност) оно све више почиње да обраћа пажњу на моделе понашања особа истог пола (Smiljanić, 1984; Scott-Heller, 1997; Martin, Ruble & Szkrybalo, 2002). Иако се целовита слика о човековој полности учи и из искуства са мајком и из искуства са оцем (као и опсервирањем односа мајке и оца), у процесу учења искуство/модел истополног родитеља има посебан значај. Због интензитета обликовања улоге пола у предшколском периоду деца у време поласка у школу већ имају формиране идеје о карактеристикама и очекиваном понашању које је повезано са улогом пола. У том смислу понашање детета у школској средини, преференције за одређене предмете и могућа занимања, од самих почетака школовања биће понашање које је усмерено и полном улогом, односно у породици обликованим/моделованим одређењима улоге женског и мушког пола (Oyserman, Brickman & Rhodas, 2007).

Потенцијални утицај пола родитеља на образовне аспирације девојчица и дечака и њихов однос према школи

Објашњења разлика између девојчица и дечака траже се у широком распону потенцијалних предикторских варијабли, међу којима су варијабле из круга »породична средина« најприсутније. Говори се о чиниоцима различите природе и степена општости, од економских прилика у породици ученика и социокултурног контекста породице, преко квалитета породичних односа, неговања образовно подстицајних вредности, па до родитељског праћења дететовог рада у школи и инвестирања у сарадњу са школом (Taylor *et al.*, 1997; Redding, 2005; Polovina, 2007; Vogunović i Polovina, 2007; Benner, Graham & Mistry, 2008; Cheadle, 2008).

Иако је породица институција значајно одређена полом, однос полом обележених аспеката породичне средине и образовних аспирација деце/младих није честа тема директних разматрања и истраживања. Индиректно, значај ових одређења је валидиран у бројним истраживањима у којима су повезивани образовни статус родитеља (мајки и очева) са школском успешношћу њихове деце. Образовни статус родитеља је у тим истраживањима (Hauser-Cram, Sirin & Stipek, 2001; Gutman, Sameroff & Cike, 2003; Show, Gilliom & Nagin, 2003; Feldt *et al.*, 2005; Zaslou *et al.*, 2006; Vogunović i Polovina, 2007) третиран као индикатор економског статуса⁴ и њиме усмераваних облика породичног функционисања релевантних за школско прилагођавање и постигнуће деце која у тим породицама одрастају (животна оријентација, животни стил, систем вредности и место образовања у њему, животна оријентација и образовне аспирације).

У мањем броју истраживања у средишту разматрања су управо полом обележени аспекти породичне средине, односно диференцирање специфичности утицаја мајке на ћерке и синове и специфичности утицаја оца на ћерке и синове у контексту школског функционисања. У овако концептуализованом истраживачком пољу добијени су резултати који указују на: (а) разлике у очекивањима и обрасцима понашања мајки и очеве с обзиром на пол детета (стереотипи полних улога) и утицај тих разлика на развој компетенција (на пример у пољу математике) њихових ћерки и синова (Hong & Ho, 2005; Tiedemann, 2000; Moon & Hoffman, 2008); (б) разлика између дечака и девојчица у погледу повезаности између тога како опажају прихваћеност од стране мајке и од стране оца и ефеката тог опажања на развој њиховог осећања компетентности и личне вредности (McCauley-O'hannessian *et al.*, 1998); (в) карактеристике мајке (образовни статус, статус запослености, ставови према и начин прихватања улоге пола) и односа мајка–ћерка (ниво осећајне везаности и психолошке сепарисаности) као чиниоца образовних аспирација и каријерне оријентације ћерки (Raineu & Borders, 1997); (г) образовни значај присуства женских особа (кроз менторско функционисање) као модела улога и професионалног развоја (Ulku-Steiner, Kurtz-Costas & Kinlaw, 2000).

Уочљиво је да овако концептуализовано истраживачко поље захтева сложене приступе, али и да даје могућност за интерпретативно диференциране и продубљене налазе из којих се лакше могу конкретизовати правци практичних промена. У том смислу, ниво оствареног обра-

⁴ Најчешће се исказује обједињеним показатељем (заједничком мером).

зовања мајки и очева може се посматрати и у контексту пола и еманципаторних процеса⁵, јер је управо образовање било, и још увек у многим земљама (па и Србији) јесте, значајан »полигон« за еманципацију и промене свих друштвено неједнако вреднованих група, у које спада и припадност групи/роду жена.⁶

За тему овог рада важно је указати на још једну групу истраживања. То су истраживања која у фокусу имају чиниоце за које се претпоставља да су »посредници« између утицајних фактора породичне средине (па и оних који су обележени полом) и различитих понашања и исхода везаних за школско функционисање, образовне аспирације и преференције, као и за школско постигнуће. Улога »посредника« између варијабла породичне и школске средине приписује се компонентама селфа. У том смислу, говори се о академском селф–концепту (Rashmi, Melanson & Levin, 2007; Brunner, Ludtke & Ulrich, 2008) и о његовим различитим димензијама од којих је једна и полом обележени академски селф–концепт (Tenenbaum & Leaper, 2002), а посебно место у истраживања има компонента селфа именована као »могући селф« (possible self) (Kerpelman, Shoffner & Ross-Griffin, 2002; Lips, 2004). Тако би ток повезивања утицаја породичне средине на школско функционисање имао путању: породица – индивидуа (селф–концепт и могући селф) – школа.

У контексту наведених истраживања може се поставити питање да ли остварени образовни статус истополног родитеља има значај за формирање могућег академског селфа као део »карактеристика модела«, односно битно обележје у целовитој слици истополног родитеља као модела понашања? Формулисано из макросистемске перспективе исто питање гласи: да ли образовни статус родитеља делује као варијабла општег типа, или ефекти образовног статуса родитеља делују линијом која прати поистовећивање засновано на улози пола. У овом тематском простору формулисали смо наш истраживачки циљ и питања. *Циљ* нам је да допринесемо сагледавању теме мушко–женске различитости у контексту повезаности породичне и школске средине. Конкретно, бави-

⁵ Имајући на уму, али држећи »у загради« чињеницу да је образовни статус истовремено на сложен начин испреплетен и са питањима традиције и са питањима економског статуса.

⁶ Ниво еманципације жена, али и мушкараца (однос према образовању жена) и мери се преко индикатора као што су: доступност школовања на свим нивоима образовања, остварени образовни ниво жена и мушкараца и професионалне и животне могућности које из тога следе. И док је у Србији, у погледу доступности образовања женама, постигнут висок ниво једнакости, када је реч о оствареним образовним нивоима ситуација је сложена: жене чешће завршавају факултете од мушкараца, али је упркос томе на магистарским и докторским студијама (према попису из 2002. године) duplo више мушкараца него жена (видети публикацију »Жене и мушкарци у Србији«, 2008).

мо се питањем потенцијалног утицаја образовног статуса мајки и очева на образовне аспирације и однос према школи њихових ћерки и синова. Поставка од које полазимо је да је остварени образовни ниво мајке и остварени образовни ниво оца⁷ један од посредних/индиректних показатеља начина прихватања улоге пола. Тиме проширујемо и померамо фокус у оквиру сложене варијабле образовни статус родитеља, која интегрише учинке деловања бројних индивидуалних (биолошке одреднице пола, способности, личне црте, мотивација и сл.) и социоструктуралних утицаја макро и мезосистемских утицаја (историјски, социоекономски, социокултурни услови живота, норме и вредности). Кроз улогу родитеља, односно мајчинство и очинство, сви ови развојно-конститутивни елементи који граде варијаблу »образовни статус мајке« и »образовни статус оца« пласирају се (како то еколошка теорија развоја и социјалнокогнитивна теорија развоја полних улога и сугеришу) као модели и/или делатни фактори у развојни, односно релационо-развојни простор њихове деце. Како је један од конститутивних елемената у грађењу образовног статуса родитеља управо пол родитеља, сасвим је реално очекивати да и он остварује одређени специфичан утицај. *Истраживачка питања* којима се бавимо су: (1) да ли постоје разлике између ученица и ученика у погледу образовних аспирација и односа према школи и (2) да ли постоји специфична веза између образовних аспирација и односа према школи ученика/ученица и оствареног образовног нивоа истополног родитеља (повезаност унутар дијада мајка–ћерка и отац–син).

Метод

Истраживање је део продубљене анализе података прикупљених у оквиру међународног истраживања усмереног на евалуацију образовних постигнућа ученика (TIMSS 2007).⁸ Сходно постављеним истраживачким питањима наша пажња је усмерена на контекстуалне чиниоце.

Узорак. У нашем истраживању узорак чини 2.447 ученика, односно 60% оригиналног национално репрезентативног узорка (обухваћено 4.045 ученика осмог разреда, из 34 основне школе у Србији). Вели-

⁷ Варијабла »образовни статус родитеља« веома је сложена и може се сагледавати из различитих углова: као демографска варијабла општег типа, као индикатор социоекономског статуса, као индикатор личних капацитета, као индикатор потенцијала за подршку образовно-развојним процесима деце.

⁸ TIMSS истраживања организује и реализује Међународно удружење за евалуацију образовних постигнућа (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA, Амстердам) и Међународни центар за TIMSS и PIRLS истраживања при Бостонском колеџу (TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College).

чину узорка у нашем истраживању одредила је одлука да обухватимо само ученике који су имали све одговоре на све разматране ставке. У узорку је 1.286 девојчица (подузорак девојчица чини 52.9% од укупног узорка) и 1.161 дечак (подузорак дечака чини 47.1% од укупног узорка), а просечни узраст у време истраживања био је за обе групе исти и износио је 14 година и 8 месеци.

Инструмент за прикупљање података. У истраживању смо користили податке добијене *упитником за ученике* који је садржао питања о животу у школи и код куће, као и питања о плановима за даље школовање. У анализу смо укључили одговоре са 14 питања која су се односила на: остварени образовни ниво родитеља (исказан на шестостепеној скали), жеље/планове ученика за даље школовање (упис у средњу, вишу школу, на факултет, магистарске студије, докторске студије, специјализацију) и однос према школи као средини учења (група питања која су се односила на лични доживљај школе и мишљење о залагању наставника и ученика, група питања која се односила на дневне активности у кући и коришћење времена за разоноду и образовне активности).⁹ Питања која смо означили као однос према школи као средини учења, формулисана су у виду тврдњи са понуђеном скалом Ликартовог типа за градуирање одговора.

Дизајн истраживања. У овом истраживању статус *предиктор варијабле* има остварени образовни ниво мајке и остварени образовни ниво оца. *Критеријске варијабле* су: (1) однос ученика према школи и (2) планови ученика за даље школовање. Сходно постављеним истраживачким питањима користили смо корелативни дизајн, а варирањем подузорака (подузорак девојчица и дечака, подузорак мајки о очеве, подузорак девојчица чије су мајке високо образоване и оних чије су мајке ниско образоване, подузорак дечака чији су очеви високо образовани и оних чији су очеви необразовани), настојали смо створити оквир за остваривање постављеног истраживачког циља.

*Статистичка анализа.*¹⁰ Статистичка обрада података обухватила је дескриптивне (проценти, анализе разлика између аритметичких средина) и корелационе анализе (Пирсонов коефицијент корелације). У

⁹Лични доживљај и процену школске средине укључивали су одговоре на ставке: воли да буде у школи, ученици у мојој школи се труде да дају максимум, наставници у мојој школи се труде да дају максимум. Дневне активности у кући и коришћење времена укључивали су одговоре на ставке: гледа видео и ТВ, игра игрице, игра се или прича са пријатељем, обавља кућне послове, бави се спортом, чита књигу из задовољства, користи интернет, ради домаће задатке.

¹⁰У свим анализама подаци су пондерисани – узети су из официјелног фајла Пондер. Репондерисање је учињено не само на целом узорку, већ и на подузorcима према полу.

обради је коришћен SPSS програм обезбеђен у оквиру интернационалне базе података (macros *JackReg* и *JackRegP*).¹¹

Резултати истраживања

Резултате истраживања представимо на четири нивоа која одражавају: (1) статус предиктор варијабле (образовни статус родитеља), (2) статус критеријских варијабли (разлике између ученица/девојчица и ученика/дечака у погледу образовних аспирација и односа према школи),¹² (3) повезаност предикторске и критеријских варијабли – ниво подузорака девојчица и дечака, (4) повезаност предикторске и критеријских варијабли на под-подузorcима у дијадама високо образована/ниско образована мајка–ћерка и високо образовани/ниско образовани отац–син.

Први ниво: образовни ниво мајки и очева

У Табели 1 представљени су подаци о оствареном образовном нивоу родитеља. Подаци показују да у нашем узорку испитаника постоји разлика између оствареног образовног нивоа мајки и очева – разлика је већа на нижим ступњевима образовања (14.3% мајки наспрам 7.5% очева су у категоријама незавршене и завршене основне школе).

Табела 1: Остварени образовни ниво мајке и оце

Ниво оствареног образовног статуса родитеља	Обрзовни статус мајке (%)	Образовни статус оца (%)
Завршена четири разреда основне школе и мање	1.0	0.6
Завршених осам разреда основне школе	13.3	6.9
Завршена средња стручна школа/ гимназија	55.3	60.7
Завршена виша школа	13.6	13.9
Завршен факултет	13.9	14.9
Магистратура, докторат, специјализација	2.8	3.1
Тотал	100.0	100.0

У Табели 2 приказани су подаци о оствареном образовном нивоу мајки и очева у подузorcима девојчица и дечака. Уочавамо да је образовни статус мајки статистички значајно виши у подузorcу дечака/ученика ($p < 0.005$), док у погледу оствареног образовног нивоа очева у подузorcима нема значајне разлике. Иако овај налаз сматрамо случајном карактере-

¹¹ Интернет адреса: http://timss.bc.edu/TIMSS207/PDF/TIMSS2007/_User_guide.pdf

¹² У даљем тексту користићемо изразе *дечак* и *девојчица* ради лакшег праћења података.

ристиком узорка, добијена разлика може бити важна за тумачење резултата који следе.

Табела 2: Образовни статус мајке и оца у подзорцима девојчица и дечака (статистичка значајност разлика аритметичких средина)

	Пол ученика	N	M	SD	t	p
Образовање мајке	Ж	1286	3.5732	1.3808	-2.807	.005
	М	1161	3.7337	1.4476	-2.800	
Образовање оца	Ж	1286	3.7641	1.3429	-.152	.879
	М	1161	3.7726	1.4122	-.152	

*Други ниво: образовне аспирације
и однос према школи девојчица и дечака*

У Табели 3 приказане су разлике у износу и смеру повезаности девојчица и дечака у погледу ставки којима су спецификоване критеријске варијабле: планови (жеље, аспирације) за даље школовање и однос према школи као средини учења. У припреми података за обраду сви одговори на коришћене ставке позитивно су усмерени (мањи број означава мањи износ појаве), а пол је кодиран са девојчице – 1, дечаки – 2, тако да је негативни предзнак корелације показатељ већег присуства мерене ставке код девојчица, а позитивни предзнак корелације показатељ већег присуства мерене ставке код дечака.

Табела 3: Повезаност варијабле пола са критеријским варијаблама (Пирсонов коефицијент корелације)

Образовне аспирације и однос према школи као средини учења	Пол ученика	Пирсонов коефицијент корелације
Планови за даље школовање	девојчице	-.196**
	дечаки	
Воли да буде у школи	девојчице	-.150**
	дечаки	
Мисли да ученици дају максимум	девојчице	.006
	дечаки	
Мисли да наставници дају максимум	девојчице	-.094**
	дечаки	
Гледа ТВ и филмове	девојчице	.076**
	дечаки	
Игра игрице на компјутеру	девојчице	.357**
	дечаки	

Обавља кућне послове	девојчице	-.080**
	дечаци	
Бави се спортом	девојчице	.332**
	дечаци	
Чита књиге из задовољства	девојчице	-.178**
	дечаци	
Користи се Интернетом	девојчице	.111(**)
	дечаци	
Ради домаће задатке	девојчице	-.193(**)
	дечаци	
Игра и прича са пријатељима	девојчице	.015
	дечаци	

Легенда: ** Корелација је значајна на нивоу 0.01

* Корелација је значајна на нивоу 0.05

Резултати показују да девојчице, у односу на дечаке, имају веће образовне аспирације (желе/планирају да остваре високе образовне статусе) и позитивнији однос према школи као средини учења (воле да иду у школу, мисле да наставици дају максимум). Дечаци и девојчице се разликују и у погледу типа дневних активности кроз које структурирају своје време: док девојчице више него дечаци раде домаће задатке, читају књиге из задовољства и раде кућне послове, дечаци више него девојчице играју игрице на компјутеру, баве се спортом и користе Интернет. Разлике упућују на то да је тип ваншколских дневних активности у којима предњаче девојчице више повезан са школом као средином учења него тип дневних активности дечака.

*Трећи ниво: образовни статус мајки и очева
и образовне аспирације и однос према школи девојчица и дечака*

У Табели 4 представљени су резултати анализе повезаности образовног статуса родитеља, односно мајки и очева, са одговорима њихових ћерки (1.286 девојчица чини први подузорок) на ставке критеријских варијабли. Уочавамо веома високу повезаност између планова девојчица/ћерки за даље школовање и оствареног образовног статуса родитеља у целини, али и оствареног образовног статуса мајки и очева посматраних одвојено. Иако су на нивоу укупног узорка очеви остварили виши ниво образовања (Табела 1), а у подгрупи девојчица мајке оствариле нижи образовни статус него у групи дечака (Табела 2), ипак је висина коефицијента корелације између планова за даље школовање и оствареног образовног нивоа мајке већа од висине коефицијента корелације између планова за даље школовање девојчица и оствареног образовног нивоа

оца. Налаз даје основ за тумачење да, уз значај образовања оба родитеља за образовне аспирације девојчица, ниво оствареног образовања мајке има додатну/посебну »тежину«.

Табела 4: Образовни статус мајки и очеве
и однос девојчица према школи и образовним аспирацијама

Однос према школи и образовне аспирације девојчица	Образовање мајке	Образовање оца	Образовање родитеља
Планови за даље школовање	.288**	.271**	.318**
Воли да буде у школи	-.147**	-.148**	-.167**
Мисли да ученици дају максимум	-.215**	-.150**	-.208**
Мисли да наставници дају макс.	-.114**	-.128**	-.137**
Гледа ТВ и филмове	.035	-.016	.011
Игра игрице на компјутеру	.041	.023	.037
Обавља кућне послове	-.189**	-.143**	-.189**
Бави се спортом	.053	.077**	.073**
Чита књиге из задовољства	.080**	.116**	.111**
Користи се Интернетом	.278**	.244**	.297**
Ради домаће задатке	-.055	-.029	-.048
Игра и прича са пријатељим	.108**	.059*	.096**

Легенда: ** Корелација је значајна на нивоу 0.01

* Корелација је значајна на нивоу 0.05

Такође, што је виши образовни статус родитеља, посебно мајки, то девојчице/ћерке: више исказују критички интонирано мишљење о школи као средини учења, у ваншколском времену и простору више користе Интернет, друже се са другарицама и читају књиге из задовољства, а мање обављају послове у кући. Занимљив је налаз да је бављење спортом код девојчица повезано са образовним статусом очеве, али не и мајки. Видимо да се на овом нивоу анализе, укључивањем образовног статуса родитеља, општа слика (Табела 3) о повољнијем доживљају школе као средине учења код девојчица мења, а делимично се мења и тип ваншколских дневних активности у смислу да што је веће образовање мајки, то девојчице више користе Интернет. Када је реч о ваншколским активностима, једина ставка у којој је висина корелације између образовног статуса оца већа од висине корелације са образовним статусом мајке јесте ставка која се односи на читање књига из задовољства.

Када је реч о дечацима/синовима подаци у Табели 5 показују да постоји веома висока повезаност између њихових планова за даље школовање и оствареног образовног статуса родитеља у целини, али и оствареног образовног статуса мајки и очеве посматраних одвојено. Подсетимо се да се у подзорку дечака сустичу виши ниво оствареног об-

разовања очева у целом узорку и значајно виши ниво образовања мајки него у подузорку девојчица. Када у контексту ових података посматрамо разлике у висини коефицијента корелације измеђе планова за даље школовање и оствареног образовног нивоа мајке и оца, остварени образовни ниво оца се помаља као чинилац од већег значаја за образовне аспирације дечака.

Табели 5: Образовни статус мајки и очева и однос дечака према школи и образовним аспирацијама

Однос према школи и образовне аспирације дечака	Образовање мајке	Образовање оца	Образовање родитеља
Планови за даље школовање	.290**	.334**	.348**
Воли да буде у школи	-.136**	-.060*	-.110**
Мисли да ученици дају максимум	-.206**	-.110**	-.177**
Мисли да наставници дају максимум	-.097**	-.054	-.084**
Гледа ТВ и филмове	-.005	.002	-.002
Игра игрице на компјутеру	.154**	.103**	.144**
Обавља кућне послове	-.115**	-.112**	-.127**
Бави се спортом	-.005	.019	.008
Чита књиге из задовољства	-.018	.017	.000
Користи се Интернетом	.217**	.195**	.230**
Ради домаће задатке	-.039	-.001	-.023
Игра и прича са пријатељим	.079**	.030	.061*

Легенда: ** Корелација је значајна на нивоу 0.01

* Корелација је значајна на нивоу 0.05

Мишљење о школи као средини учења код дечака/синова је неповољније што су родитељи, посебно мајке, образованије. За разлику од подузорка девојчица (где је висина корелације код ставке »мислим да се у мојој школи наставници труде да дају максимум« у већој корелацији са образовањем оца) овде су, гледано по висини корелација, све ставке више у вези са образовним статусом мајке. Исто важи и за ставке које се тичу *типова ваншколских активности*, где су, такође, износи корелације већи (за коришћење интернета, играње игрица и причање са пријатељима) када је мајка образованија (важи и за негативно усмерену корелацију која се односи на обављање кућних послова).

Када интерпретативно повежемо налазе за подузорок девојчица и подузорок дечака који се тичу критеријске варијале – однос према школи као средини учења – видимо да је то »поље« повезано са образовним статусом мајке. Овај налаз је у складу за налазима сличних истраживања рађених у нашој средини (Polovina, 2007; Polovina i Stanišić, 2007),

што се може протумачити тиме да је управо мајка родитељ који је више укључен у питања везана за школу (одласке у школу, праћење текуће проблематике у вези са школом), што у комбинацији са вишим образовањем резултује препознавањем ниског нива мотивисаности свих укључених актера школске средине и могућим пласирањем незадовољства и критичког става.

Четврти ниво: образовне аспирације и однос према школи у дијадама високо образована/необразована мајка/отац–ћерка и високо образовани/необразовани отац/мајка–син

Овај ниво анализе података рађен је на подузorcима подузорака. Наиме, у циљу даље диференцијације утицаја пола и образовања родитеља, и у подузорку девојчица и у подузорку дечака на овом нивоу анализе података искључени су ученици чији су родитељи имали средњу школу, чиме је створен контраст ниско образовани (завршена четири, односно осам разреда основне школе) и високо образовани родитељи (завршена виша школа, факултет и магистарске/докторске студије). Тиме је под-подузорак девојчица сведен на 549 ученица када је реч о високо/ниско образованим мајкама, односно 528 ученица када је реч о високо/ниско образованим очевима. Под-подузорак дечака сведен је на 524 ученика када је реч о високо/ниско образованим очевима, односно 547 ученика високо/ниско образованих мајки. Поновљен је исти тип корелационе анализе (Пирсонов коефицијент корелације). Добијени резултати су приказани у Табели 6 (за девојчице) и Табели 7 (за дечаке).

Подаци у Табели 6 јасно указују да је образовање, како мајки тако и очева, фактор који је значајно повезан са образовним аспирацијама, односом према школи и коришћењу ваншколског времена, али да унутар ове повезаности постоје сегменти у којима је висина оствареног образовања мајке од већег значаја за девојчице него висина оствареног образовања оца. Резултати добијени на овом нивоу анализе само појачавају налазе добијене на претходном нивоу анализе у смислу високе корелације између висине оствареног образовног нивоа мајки и очева и образовних аспирација ћерки (мајке $r=.447$ наспрам $r=.288$; очеви $r=.424$ наспрам $r=.271$). Такође, код девојчица препознајемо још израженији утицај високог образовања мајке на критички однос према школи као средини учења и на однос према типу ваншколских активности где највиши износ значајних корелација говори о помаку од традиционалног схватања женске улоге – што је образованија мајка, девојчице мање обављају кућне послове, а више се користе Интернетом.

Табели 6: Однос према школи и образовне аспирације девојчица чије су мајке/очеви високо образовани и девојчица чије су мајке/очеви ниско образовани

Однос према школи и образовне аспирације девојчица	Образовање мајке (N=549)	Образовање оца (N=528)
Планови за даље школовање	.447**	.424**
Воли да буде у школи	-.266**	-.204**
Мисли да ученици дају максимум	-.405**	-.213**
Мисли да наставници дају максимум	-.136**	-.159**
Гледа ТВ и филмове	.179**	.026
Игра игрице на компјутеру	.053	.051
Обавља кућне послове	-.308**	-.188**
Бави се спортом	.022	.134**
Чита књиге из задовољства	.024	.128**
Користи се Интернетом	.362**	.330**
Ради домаће задатке	-.139**	.045
Игра и прича са пријатељим	.156 **	.105*

Легенда: ** Корелација је значајна на нивоу 0.01

* Корелација је значајна на нивоу 0.05

Резултати указују да је висок/нисак образовни статус мајке (у односу на повезаност са образовњем мајке мереним у континураним категоријама) посебно повезан са коришћењем Интернета од стране њихових ћерки (четврти ниво анализе $r=.362$; трећи ниво анализе $r=.278$). У целини гледано, образовни статус мајке је, више него образовни статус оца, повезан и са образовним аспирацијама и са односом према школи и са коришћењем ваншколског времена њихових ћерки. Јасно је да је реч о оним сегментима искустава који су везани за породичну и школску свакодневицу у коју су мајке, генерално гледано, више укључене, мада постоји разлика у особеностима укључености високо образованих мајки и оних које су ниско образоване. Ћерке високо образованих мајки, у односу на ћерке ниско образованих мајки, имају више образовне аспирације, критичнији однос према школи као средини учења, мање раде кућне послове, мање раде домаће задатке, више гледају филмове, користе Интернет и друже се са вршњацима.

У Табели 7 представљени су резултати добијени за под-подгрупе дечака високо/ниско образованих очева и високо/ниско образованих мајки за критеријске варијабле (а) однос према школи и (б) образовне аспирације/планови.

Табела 7: Однос према школи и образовне аспирације дечака чији су очеви високо образовани и оних чији су очеви ниско образовани

Однос према школи и образовне аспирације дечака	Образовање оца (N = 524)	Образовање мајке (N = 547)
Планови за даље школовање	.447**	.376**
Воли да буде у школи	-.043	-.273**
Мисли да ученици дају максимум	-.122**	-.319**
Мисли да наставници дају максимум	-.065	-.183**
Гледа ТВ и филмове	.013	.045
Игра игрице на компјутеру	.153**	.297**
Обавља кућне послове	-.152**	-.211**
Бави се спортом	.002	.040
Чита књиге из задовољства	-.011	.142
Користи се Интернетом	.212**	-.063
Ради домаће задатке	.002	-.083
Игра и прича са пријатељим	.084	.213**

Легенда: ** Корелација је значајна на нивоу 0.01

* Корелација је значајна на нивоу 0.05

Када упоредимо добијене резултате на овом и претходном нивоу анализе (Табела 5) можемо уочити да су корелације више и за образовни статус очева и за образовни статус мајки, али да је разлика већа када је реч о очевима (очеви $r=.447$ наспрам $r=.334$; мајке $r=.376$ наспрам $r=.290$). Дакле, код дечака је висок/низак образовни статус очева нешто израженије повезан са образовним аспирацијама него висок/низак образовни статус мајки. Када је реч о односу према школи као средини учења и начину коришћења ваншколског времена, поређење резултата на овом нивоу анализе са резултатима претходног нивоа анализе показује да се »примат« образовног статуса очева губи (изузев за категорију коришћење Интернета) у корист утицаја образовног статуса мајке. На овом нивоу анализе расте висина повезаности између високог/ниског образовања мајке и мишљења дечака о школи као средини учења, као и начина коришћења ваншколског времена. Наиме, слично резултатима на подпозорцима девојчица, што су образованије мајке то дечаци неповољније процењују школску средину као средину учења (не воле да буду у школи, мисле да се ни ученици ни наставници не труде да дају максимум), а у погледу ваншколских активности више играју компјутерске игрице, мање читају књиге из задовољства, мање обављају кућне послове, и више се друже са вршњацима.

Закључна разматрања

Сложеност истраживачке теме којом се у раду бавимо одражава, пре свега, сложеност саме варијабле »образовни статус родитеља«, која интегрише учинке деловања бројних индивидуалних и социоструктуралних макро и мезосистемских утицаја. Као што смо истакли кроз улогу родитеља, односно мајчинство и очинство, сви ови развојно-конститутивни елементи који граде варијаблу »образовни статус мајке« и »образовни статус оца« пласирају се као модели и/или делатни фактори у развојни, односно релационо-развојни простор њихове деце. Како је један од конститутивних елемената у грађењу образовног статуса родитеља управо пол родитеља, реално је очекивати да и он остварује одређени специфичан утицај. Управо је начин како је дизајнирано ово истраживање дао могућност да се направи диференцијација између полом усмерених утицаја образовног статуса и општег утицаја образовног статуса родитеља.

Налази нашег истраживања показују да, поред општег значаја образовања оба родитеља за образовне аспирације девојчица и дечака, за девојчице *ниво оствареног образовања мајке, а за дечаке ниво оствареног образовног оца, има додатну специфичну »тежину«*. Иста врста повезаности добијена је за однос висок/низак образовни статус истополног родитеља и коришћење Интернета у ваншколском времену. Међутим, када је реч о развијању односа према школи као срдини учења, али и по питању ваншколских активности, и за дечаке и за девојчице образовни статус мајке је важнији чинилац, и присутан је на начин који одражава критички став према школи као средини учења и специфичан склоп ваншколских активности (компјутерске игрице, дружење са вршњацима). Поставља се питање шта значи ова несагласност садржаја »порука« које образовани родитељи »емитују« према својој деци – с једне стране по основу пола послата и примљена порука о важности остварења високог образовног статуса, а с друге стране, негативни ставови према школи као средини учења. Да ли је реч о томе да, на неки начин, образовани родитељи у Србији више не виде школу као средину учења и не доприносе развијању оваквог става према школи код своје деце? Да ли је реч о кризи вредности и »пометњи« коју ствара у оријентацији родитеља и деце према школи, или је пак реч о генерацијски специфичном искуству и некој врсти суштинског одустајања од школе (али не и од идеје важности образовања) као одговору на »одустајање« школе од њене образовне (пад квалитета наставе) и васпитне улоге током протеклих петнаест година (период у коме се одвијао циклус шко-

ловања испитаника у нашем узорку)? Природа података које смо користили у овом истраживању дала је могућност да се ови проблеми јасно оцртају, али је за одговор на постављена питања неопходно квалитативно продубљивање добијене слике, што је тема за будућа истраживања.

На крају, потребно је указати и на ограничења овог истраживања која омеђују интерпретативне домете добијених резултата. Ово се, пре свега, односи на чињеницу да је пол родитеља »фигурирао« само као индикатор биолошког одређења и оствареног образовног статуса и да је мерен само преко једног индикатора прихватања улоге пола (образовни статус).

Напомена. Чланак представља резултат рада на пројекту »Образовање за друштво знања«, број 149001 (2006-2010), чију реализацију финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

Коришћена литература

- Ahmavaara, A., D. Houston & M. Diane (2007): »The effects of selective schooling and self-concept on adolescents' academic aspiration: an examination of Dweck's self-theory«, *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 77, No. 3, 613-632.
- Bandura, A. (1997): *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman and Company.
- Benner, A., S. Graham & R. Mistry (2008): »Discerning direct and mediated effects of ecological structures and processes on adolescent's educational outcomes«, *Developmental Psychology*, Vol. 44, No. 3, 840-854.
- Bogunović, B. i N. Polovina (2007): »Образовно-материјални контекст породице и однос ученика према школовању«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 39, Br. 1 (99-114). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Brunner, M., O. Ludtke & T. Ulrich (2008): »The internal/external frame of reference model revisited: incorporating general cognitive ability and general academic self-concept«, *Multivariate Behavioral Research*, Vol. 43, No. 2, 137-172.
- Bussey, K. & A. Bandura (1999): »Social cognitive theory of gender development and differentiation«, *Psychological Review*, Vol. 106, No. 4, 676-713.
- Cheadle, J. (2008): »Educational investment, family context, and children's math and reading growth from kindergarten through the third grade«, *Sociology of Education*, Vol. 81, No. 1, 1-31.
- Cook, W. (2000): »Understanding attachment security in family context«, *Journal Personality and Social Psychology*, Vol. 78, No. 2, 285-294.
- Corwyn, R.F. & R.H. Bradley (1999): »Determinants of paternal and maternal investment in children«, *Infant Mental Health Journal*, Vol. 20, No. 3, 238-256.
- Duckworth, A.L. & M. Seligman (2006): »Self-discipline gives girls the edge: gender in self-discipline, grades and achievement test scores«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 98, No. 1, 198-208.
- Darling, N. & O. Cole (2007): »Ecological systems theory: the person in the center of the circles«, *Research in Human Development*, Vol. 4, No. 3-4, 203-217.
- Deseiden, R., M. Teti & M. Corns (1995): »Maternal working models of attachment, marital adjustment and parent-child relationship«, *Child Development*, Vol. 66, No. 5, 1504-1518.

- Feldt, T., K. Kokko, U. Kinnunen & L. Pulkkinen (2005): »The role of family background, school success and career orientation in the development of sense of coherence«, *European Psychologist*, Vol. 10, No. 4, 298-308.
- Gutman, M., A. Sameroff & R. Cole (2003): »Academic growth curve trajectories from 1st to 12th grade: effects of multiple social risk factors and preschool child factors«, *Developmental Psychology*, Vol. 39, No. 4, 777-790.
- Hauser-Cram, P., S. Sirin & D. Stipek (2001): »When teachers' and parents' values differ: teachers' ratings of academic competence in children from low/income families«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 95, No. 4, 813-820.
- Hong, S., & H.Z. Ho (2005): »Direct and indirect longitudinal effects of parental involvement on student achievement: second-order latent growth modeling across ethnic groups«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 97, No. 1, 32-42.
- Huitt, W. (2003): »A systems model of human behavior«, *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. Retrieved [01.02.09] from <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/materials/sysmdlo.html>
- Jarić, I. (2003): »Rodni stereotipi«, u skripti: *Položaj naše savremene žene*. Beograd: Centar za ženske studije.
- Joksimović, S. i B. Bogunović (2005): »Nastavnici o kontekstu nastave i postignuća učenika«, u R. Antonijević i D. Janjetović (prir.): *TIMSS 2003 u Srbiji* (270-291). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Philpot, C.L. & G. Brooks (1995): »Intergender communication and gender-sensitive family therapy«, in R.H. Mikesell, D.D. Lusterman & S.H. McDaniel (eds.): *Integrating family therapy* (303-324). Washington: American Psychological Association.
- Kerpelman, J., M. Shoffner & S. Ross-Griffin (2002): »African American mothers' and daughters' beliefs about possible selves and their strategies for reaching the adolescents' future academic and career goals«, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 31, No. 4, 289-302.
- Langdrige, D., P. Sheeran & K. Connolly (2005): »Understanding the reasons for parenthood«, *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, Vol. 23, No. 2, 121-133.
- Lips, H. (2004): »The gender gap in possible selves: divergence of academic self-views among high school and university students«, *Sex Roles*, Vol. 50, No. 5/6, 357-
- Martin, C., D. Ruble & J. Szkrybalo (2002): »Cognitive theories of early gender development«, *Psychological Bulletin*, Vol. 128, No. 6, 983-933.
- Martin, M., I. Mullis & P. Foy (2008): *TIMSS 2007 International report*. Boston College: TIMSS & PIRLS International Study Center.
- McCauley, C. Ohannessian, R. Lerner, J. Lerner & A. Eye (1998): »Perceive parental acceptance and early adolescent self-competence«, *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 68, No. 4, 621-629.
- Milosavljević, M. (1984): »Profil polnih uloga u literaturi za predškolsku decu«, *Predškolsko dete*, God.14, Br. 3, 195-200.
- Moon, M. & C. Hoffman (2008): »Mothers' and fathers' differential expectancies and behaviors: parent x child gender effects«, *The Journal of Genetic Psychology*, Vol. 164, No. 3, 261-279.
- Nelson, C. & J. Keith (1990): »Comparisons of female and male early adolescent sex role attitude and behavior development«, *Adolescence*, Vol. 25, No. 97, 183-204.
- Oyserman, D., D. Brickman & M. Rhodas (2007): »School success, possible selves and parent school involvement«, *Family relations*, Vol 56, No. 5, 479-489.
- Paley, B., M. Cox, M. Burchinal & C. Payne (1999): »Attachment and marital functioning: comparison of spouses with continuous-secure, earned-secure, dismissing, and preoccupied attachment stances«, *Journal of Family Psychology*, Vol. 13, No. 4, 580-
- Park, K. (2005): »Choosing childlessness: Weber's typology of action and motives of the voluntarily childless«, *Sociological Inquiry*, Vol. 75, No. 3, 372-

- Polovina, N. (2004): *Put razvoja orijentacije ka roditeljstvu* (doktorska disertacija). Beograd: Filozofski fakultet.
- Polovina, N. (2007). »Sistemska analiza saradnje škole i porodice«; u N. Polovina i B. Bogunović (prir.): *Saradnja škole i porodice* (91-113). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Polovina, N. i J. Stanišić (2007): »A study on family-school cooperation based on an analysis of school documentation«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 39, Br. 1 (115-133). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Polovina, N. (2008): »Doprinosi škole građenju partnerstva sa roditeljima«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 40, Br. 1 (152-171). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Rashmi, G., S. Melanson & E. Levin (2007): »Educational aspirations of male and female adolescents from single parent and two biological parent families: a comparison of influential factors«, *Journal of Youth and Adolescents*, Vol. 36, No. 8, 1010-1023.
- Redding, S., J. Langdon, J. Mayer & P. Sheley (2004): The effects of comprehensive parent engagement on students learning outcomes. Paper presenting at the annual meeting of the American Educational research Association, San Diego, CA. <http://www.gse.harvard.edu/hfrp/projects/fine/resources/research/redding.html>
- Republički zavod za statistiku (2008): *Žene i muškarci u Srbiji* (www.stat.gov.rs).
- Rainey, L.M. & L.D. Borders (1997): »Influential factors in career orientation and career aspiration of early adolescent girls«, *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 44, No. 2, 160-172.
- Sanchez, B., Y. Colon & P. Esparza (2005): »The role of sense of school belonging and gender in the academic adjustment of Latino adolescents«, *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 34, No. 6, 619-628.
- Scott, J. (2004): »Family, gender and educational attainment in Britain: a longitudinal study«, *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 35, No. 4, 565-589.
- Scott-Heller, S. (1997): »Gender identity disorder«, *The Signal – Newsletter of the World Association for Infant Mental Health*, Vol. 5, No. 2, 1-8.
- Scott, J. (2004): »Family, gender and educational attainment in Britain: a longitudinal study«, *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 35, No. 4, 565-589.
- Show, S., M. Gilliom & D. Nagin (2003): »Trajectories leading to school-age conduct problems«, *Developmental Psychology*, Vol. 39, No. 2, 189-200.
- Smiljanić, V. (1984): »Naša ispitivanja o prihvatanju uloge pola na ranim uzrastima«, *Predškolsko dete*, God. 14, Br. 3, 237-245.
- Taylor, R., D. Roberts & L. Jacobson (1997): »Stressful life events: psychological well-being and parenting in african-american mothers«, *Journal of Family Psychology*, Vol. 11, No. 4, 436-446.
- Tenenbaum, H. & C. Leaper (2002): »Are parents schemes related to their children's gender-related cognitions?« A meta-analysis, *Developmental psychology*, Vol. 38, No. 4, 615-630.
- Tiedemann, J. (2000): »Parents gender stereotypes and teachers beliefs as predictors of children's concept of their mathematical ability in elementary school«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 92, No. 1, 144-151.
- Trivunac, S. (1984): »Stavovi vaspitača prema polnosti«, *Predškolsko dete*, Vol. 14, br. 3, 139-151.
- Ulku-Steiner, B., B. Kurtz-Costas & C.R. Kinlaw (2000): »Doctoral student experiences in gender-balanced and male-dominated graduate programs«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 92, No. 2, 296-307.
- Vermer, H., M. Boekaerts & G. Seegers (2000): »Motivational and gender differences: sixth-grade students' mathematical problem-solving behaviour«, *Journal of Educational Psychology*, Vol. 92, No. 2, 308-315.

- Woollett, A. & M. Parr (1997): »Psychological tasks for women and men in the post-partum«, *Journal of Reproductive & Infant Psychology*, Vol. 15, No. 2,
- Zaslow, M., N. Weinfield, M. Gallagher, E. Hair, J. Ogawa, B. Egeland, P. Tabors & J. Temple (2006): »Longitudinal prediction of child outcomes from differing measures of parenting in low-income sample«, *Developmental Psychology*, Vol. 42, No. 1, 27-37.

Примљено 06.03.2009; прихваћено за штампу 28.04.2009.

Nada Polovina
EDUCATION OF PARENTS AND ATTITUDE TOWARDS SCHOOL
OF THEIR DAUGHTERS AND SONS

Abstract

This paper presents the results of the research the goal of which was to gain insight into the linkage between the attitude towards school and educational aspirations of female and male pupils and the aspects of their family environment which are gender marked (educational status of mothers and educational status of fathers as gender-role indicators). The approach to research topic was developed by relying on ecological systems theory of development (Bronfenbrenner) and social-cognitive theory of gender-role development (Bussey and Bandura). Research comprised a representative sample of 2447 female and male pupils of eighth grade from 36 schools in Serbia, and data were obtained by using answers to the questionnaires referring to some aspects of family and school environment. This is an in-depth analysis of data collected as part of the international study TIMSS 2007. Research findings can be expressed on two levels. The first – female eighth grade pupils, compared to their male peers, have considerably higher educational aspirations, a more positive attitude towards school as learning environment, and in extracurricular everyday life they prefer activities which are encouraged by school contents. The second – educational aspirations of male and female pupils are highly positively correlated with the accomplished educational level of the same gender parent, while attitude towards school and the type of extracurricular activities, both in boys/male pupils and girls/female pupils, stand in higher correlation with the accomplished level of education of the mother.

Key words: male-female diversity, emancipatory meanings of education, mother-daughter dyad, father-son dyad, attitude towards school, educational aspirations.

Нада Половина
ОБРАЗОВАНИЕ РОДИТЕЛЕЙ И ОТНОШЕНИЕ ИХ ДОЧЕРЕЙ
И СЫНОВЕЙ К ШКОЛЕ

Резюме

В предлагаемой работе представлены результаты исследования, целью которого явилось рассмотрение взаимосвязей между отношением к школе и образовательными притязаниями учениц и учеников, с одной стороны, и аспектов их семейной среды, которые маркированы полом (образовательный статус матери и образовательный статус отца как индикаторы роли пола). Подход к исследо-

вательской теме оформился с опорой на экологическую системную теорию развития (Bronfenbrenner) и социально-когнитивную теорию развития половых ролей (Bysaj и Bandura). Исследование было проведено на представительном корпусе, включающем 2447 учащихся восьмых классов из 36 школ в Сербии, а данные были получены использованием ответов на вопросники, которые относились к некоторым аспектам семейной и школьной среды. Речь идет об углубленном анализе данных, полученных в рамках международного исследования TIMSS 2007. Результаты исследования могут быть выказаны на двух уровнях. Первый уровень – ученицы восьмых классов, в отличие от своих ровесников мужского пола, имеют гораздо более выраженные образовательные притязания, более положительное отношение к школе как среде, в которой протекает учебная деятельность, а из внешкольных мероприятий предпочитают те, которые поддерживают содержания обучения в школе. Второй уровень – образовательные притязания учеников и учениц находятся в высокой положительной корреляции с образовательным уровнем родителя того же пола, в то время как отношение к школе и тип внешкольной деятельности и у мальчиков/учащихся, и у девочек/учениц, находятся в большей корреляции с образовательным уровнем матери.

Ключевые слова: различия между мужчинами и женщинами, эманципаторное значение образования, диада мать-дочь, диада отец-сын, отношение к школе, образовательные притязания.